

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.4-10>

УДК 328.316.33.42+316.2(477)

Олена Гриценко

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

<https://orcid.org/0000-0001-8339-9165>

ЕКОНОМІЧНІ Й СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗМІНИ НА МЕЖІ ЕПОХ: ВИКЛИКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано найвідоміші наукові праці ХХ ст. (К. Кларка, Д. Белла, Т. Роззак, Г.-М. Маклюєна, Т. Стоунієра, Р. Катца, Ф. Вебстера, З. Бжезінського, О. Тоффлера, А. Тойнбі, Ж. Бодріяра, Ж.-Ф. Ліотара), пов'язані з дослідженням ключових понять інформаційної епохи, її об'єктивних основ розвитку, які сформували основні наукові, суспільно-політичні течії минулого століття, відкрили перспективи для розвитку політичної думки сучасності та можливі шляхи формування суспільства у ХХІ ст.

Що ж відбулося наприкінці (а точніше – в другій половині) ХХ ст., змусивши навіть консервативних скептиків визнати закінчення тривалої епохи індустріального розвитку? Причини цих процесів, як показують соціальні й суспільно-політичні процеси, потрібно шукати в економіці. Крім первинного та вторинного секторів економіки завжди існував і третинний сектор, пов'язаний зі сферою послуг. У другій половині ХХ ст. завдяки розвитку технології (це стосується насамперед автоматизованого виробництва й скорочення об'єктивної потреби в робочих місцях) значення третинного, сервісного сектору економіки почало невпинно зростати, що ознаменувало кінець епохи індустріального суспільства й початок нової, постіндустріальної історії. Наслідком цього стала поява нових форм культури й трансформація суспільних відносин. У публіцистичних текстах мас-медіа й наукових публікаціях трапляються поняття «постіндустріальне суспільство», «інформаційне суспільство», «інформаційна епоха». Проте, якщо поставити собі мету розібратися, що ж таке постіндустріальне суспільство чи інформаційна революція, це виявиться не так просто. Різні автори часто вкладають у ці поняття власний зміст, перетворюючи в такий спосіб свої тексти на те, що в психоаналізі називають потоком вільних асоціацій. Прагнення внести певні корективи в поняття «постіндустріальне суспільство» та окреслити основні тенденції й особливості епохи постмодерну, а також з'ясувати можливі наслідки її впливу на різні сфери життя сучасної цивілізації стало причиною появи цієї статті.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, сервісна економіка, індустріальне виробництво, глобальна інформаційна індустрія, епоха постмодернізму.

Контроверсійність міжнародного світопорядку та нові суспільно-політичні виклики сучасності вимагають переосмислення провідних теорій у галузі політичної соціології XX ст., зокрема підходів до розуміння постіндустріальних тенденцій. Поняття «постіндустріальне суспільство» часто асоціюється зі змінами в економіці, розвитком високих технологій, але насправді спектр соціальних і культурних трансформацій є набагато ширшим і зачіпає нові форми демократії і суспільного устрою, проблему ідентичності й системи цивілізаційних цінностей, а також складний баланс глобального та локального в різних сферах сучасного вже не постмодерного світу.

Наприкінці XX ст. явними стали обриси нового глобального суспільства, причини виникнення якого треба шукати наприкінці 1960-х років, коли відбулося поєднання трьох незалежних процесів: традиційного способу виробництва, інформаційної революції та соціокультурних рухів – боротьби за права людини, фемінізму й екологічного руху. Взаємодія між цими процесами створила опосередковану інтернетом (нетрадиційним засобом комунікації і зв'язку), а точніше – «Всесвітньою мережею» (*WWW, World Wide Web*), нову глобальну соціальну структуру, глобальну медіакультуру й постіндустріальну інформаційну сервісну економіку.

Історія концепції постіндустріального суспільства, на той час ще переважно теоретичної, почалася наприкінці 1960-х років, хоча основні принципи теорії постіндустріального суспільства було сформульовано значно раніше, наприкінці 1940-х років у працях американського економіста К. Кларка («Економіка у 1960 році») й французького суспільствознавця Ж. Фурастьє («Велика надія XX століття»). Це, передовсім, ідея *трьох секторів економіки*: первинного (сільське господарство), вторинного (промисловість) і третинного (сфера послуг), а також думка про зростання ролі третинного сектору в порівнянні з первинним і вторинним. Цей процес «терціаризації економіки» (від англ. *tertiary* – третинний) сьогодні став реальністю в більшості розвинених суспільств. Ще у 1960–1970-х роках теоретики постіндустріального суспільства неодноразово зазначали, що воно базується на сервісній економіці – виробництві й споживанні послуг. Для обґрунтування цієї ідеї наводили факти, що свідчили про радикальну зміну структури робочої сили в розвинутих індустріальних країнах після Другої світової війни (особливо в США).

Тенденції, що спостерігаються протягом останніх десятиліть, найімовірніше, необоротні. Експерти прогнозують, що в найближчі десять років 25 із 26 створюваних робочих місць в економічно розвинених країнах будуть саме у сфері послуг, а загальна частка зайнятих у ній працівників становитиме до 2025 року 83 % сукупної робочої сили. Проте важливою є та обставина, що обсяг вироблених і спожитих суспільством матеріальних благ в умовах поширення сервісної економіки не знижується, а зростає; змінюється *співвідношення* між індустріальним виробництвом і сферою послуг.

Новий етап у розвитку теорії постіндустріального суспільства розпочався у 1973 році після публікації книжки Деніеля Белла «Майбутнє постіндустріальне суспільство» та інших його праць¹. Проте основний акцент, зроблений Д. Беллом на проблемах розвитку технологій, не вичерпує сутність ідеї постіндустріальної стадії суспільного розвитку. У праці «Майбутнє постіндустріальне суспільство» Д. Белл передбачив інші соціальні та економічні трансформації: перехід від індустріальної економіки до сервісної, зміну структури зайнятості, становлення нової мотивації діяльності, а також розвиток нових форм демократії та альтернативної політичної системи суспільства.

Глибше такий підхід до розуміння соціальних і культурних трансформацій у постіндустріальному суспільстві розвинув Теодор Роззак, основна праця якого «Де закінчується пустеля: політика і трансцендентність у постіндустріальному суспільстві» вийшла у 1972 році (за рік до першого видання книжки Д. Белла) і потім не раз перевидавалася англійською мовою. Т. Роззак менше цікавили проблеми розвитку технологій; він більше уваги звернув на зв'язок постіндустріальних тенденцій із соціокультурними рухами 1960-х років – так званою «контркультурою», а також із кризою традиційних форм ідентичності в суспільстві масового споживання, в якому, незважаючи

¹ Daniel Bell, "Notes on the Post-Industrial Society," *The Public Interest* (1967); "The Third Technological Revolution and Its Possible Socio-Economic Consequences," *Dissent* 36, no. 2 (1989); *Sociological Journeys: Essays 1960–1980* (London, 1980); *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* (New York, 1973); *The Cultural Contradictions of Capitalism* (New York, 1976).

на матеріальний добробут, система цінностей стала настільки спрощеною порівняно з тисячолітньою історією культури, що автор метафорично називав це суспільство «пустелею», непридатною для повноцінного людського життя².

Становлення майбутнього постіндустріального суспільства для Т. Роззака пов'язане передовсім зі зміною парадигм у соціальній економіці завдяки розвитку технології та сервісної економіки, а також із відродженням гуманістичних та екологічних цінностей.

Праці Д. Белла і Т. Роззака можна вважати двома різними підходами до осмислення соціально-економічних і культурних трансформацій. Сьогодні, на початку XXI ст., вже очевидно, що обидва підходи цілком справедливі, вони описують різні сторони становлення постіндустріальної цивілізації та нової культури.

Ще один підхід до розуміння постіндустріальних трансформацій пов'язаний з ідеями Герберта-Маршалла Маклюена. Хоча основні свої праці Г.-М. Маклюен³ написав ще в першій половині 1960-х років, висловлені в них утопічні погляди на майбутнє інформаційне суспільство набули популярності значно пізніше, коли розвиток інформаційних технологій почав підтверджувати його прозоріння. Г.-М. Маклюен запропонував періодизацію історії засобів комунікації на підставі домінантного технічного способу передачі інформації, виділяючи три періоди.

Отже, наприкінці XX ст. стали реальністю теоретичні моделі глобальних трансформацій, запропоновані в працях Г.-М. Маклюена, Д. Белла та Т. Роззака. Сьогодні теорія постіндустріального суспільства є методологічним базисом сучасної західної соціології та політичної науки, спричиняючи вплив на формування більшої частини політологічних, економічних і соціологічних моделей. В основі теорії постіндустріального суспільства кінця XX – початку XXI ст. можна виокремити ідеї про зниження ролі матеріального виробництва, розвиток сектору послуг та обробки інформації, новий характер людської діяльності, поступову трансформацію традиційної соціальної структури.

Паралельно з теорією постіндустріального суспільства розвивалася пов'язана з нею концепція інформаційного суспільства, в якій зазначені тенденції соціально-економічних трансформацій розглядали не так в економічному, як у технологічному контексті, зокрема в аспекті розвитку засобів масової комунікації. Поняття «інформаційне суспільство» на початку 1960-х років запропонував Фріц Махлуп у США, а подальший розвиток теорії інформаційного суспільства пов'язаний з іменами таких авторів, як М. Порат, Й. Масуда, Т. Стоунієр, Р. Катц⁴. Огляд сучасного стану теорії інформаційного суспільства наведено у відомій ґрунтовній праці Ф. Вебстера «Теорії інформаційного суспільства» 1998 року. До теорії інформаційного суспільства близька також концепція технотронного суспільства З. Бжезінського, а також інші теоретичні моделі, що поділяють основні положення теорії постіндустріального суспільства⁵.

Спільним для підходів різних авторів, близьких до концепцій постіндустріального та інформаційного суспільства, є виділення в історії цивілізації трьох основних етапів. Д. Белл обґрунтовує існування доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільства, С. Крук – домодерного, модерного та постмодерного етапів в історії культури й соціальних відносин, а О. Тоффлер – «першу», «другу» і «третю» хвилі цивілізації⁶.

² Theodore Roszak, *Making of the Counterculture* (New York: Harper Collins, 1969); *Where the Wasteland Ends: Politics and Transcendence in Postindustrial Society* (New York: Doubleday, 1972).

³ Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy* (Toronto, 1962); *The Production and Distribution of Knowledge in the United States* (Princeton, 1962); *The Extensions of Man* (London, 1964).

⁴ Fritz Machlup, *The Production and Distribution of Knowledge in the United States* (Princeton: Princeton Univ. Press, 1962); Marc Uri Porat, *The Information Economy: Development and Measurement* (New York, 1978); Yoneji Masuda, *The Information Society as Post-Industrial Society* (New York, 1981); Tom Stonier, *The Wealth of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy* (London, 1983); Richard L. Katz, *The Information Society: An International Perspective* (New York, 1988).

⁵ Zbigniew Brzezinski, *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era* (New York: Penguin, 1970); Alain Touraine, *Critique de la Modernité* (Paris, 1992); John Galbraith, *The Good Society: The Human Agenda* (Boston, New York, 1996); Jan Pakulski and Malcolm Waters, *The Death of Class* (London, 1996).

⁶ Alvin Toffler, *The Third Wave* (New York: Harper, 1980); Stephen Crook, Jan Pakulski, and Malcolm Waters, *Postmodernisation: Change in Advanced Society* (London, 1993).

Загалом теорія постіндустріального суспільства стала результатом взаємодії багатьох економічних, соціальних і політологічних концепцій, передовсім моделі трьох секторів суспільного виробництва, згідно з якою в економіці виділяють первинний (аграрні та видобувні галузі), вторинний (обробну промисловість) і третинний (сферу послуг) сектори, які синхронні з доіндустріальною, індустріальною та постіндустріальною стадіями соціально-економічного розвитку. Основною ознакою доіндустріальної стадії розвитку суспільства є така організація виробництва, коли майже вся робоча сила зайнята в безпосередньому виробництві предметів споживання.

На думку Д. Белла й О. Тоффлера, життя в доіндустріальних суспільствах (вони ще й сьогодні існують у багатьох країнах) являє собою переважно взаємодію з природним середовищем (сільське господарство). Проте потрібно брати до уваги те, що постіндустріальне суспільство не замінює собою індустріальне чи аграрне суспільство, а *додає новий аспект* виробництва й суспільних відносин, передовсім у сфері послуг та обробки інформації. Постіндустріальні тенденції співіснують із попередніми формами виробництва й соціальних відносин, поглиблюючи комплексність соціальної структури суспільства.

У першій половині ХХ ст. основну частину валового продукту виробляли в індустріальному секторі, що зумовило специфіку суспільних відносин. Після Другої світової війни у валовому продукті розвинутих індустріальних країн швидко стала зростати частка послуг, а наприкінці ХХ ст. вагомою стала роль інформаційного сектору економіки. Саме в цьому секторі діяльність людей має креативну, творчу форму; тут зароджуються нові суспільні відносини й нові цінності. Хоча сільське господарство, масове виробництво товарів і фізична праця не зникають, тепер уже не вони визначають соціальний устрій суспільства.

Якими є хронологічні межі цих соціальних трансформацій? Більшість авторів погоджуються, що тенденції терціаризації – розвитку третинного сектору економіки – стали виявлятися з початку 1950-х років. Рубіжним моментом вважають початок 1960-х років, коли кількість працівників сфери послуг перевищила кількість зайнятих у матеріальному виробництві. Проте дійсно реальні зміни, що свідчать про початок постіндустріальної стадії розвитку суспільств країн Заходу, зміну структури зайнятості й становлення нового менталітету, сягають кінця 1970-х років. У цей час рівень освіти й здібності людини стали вважати не тільки передумовою досягнення високого соціального статусу, а й умовою виживання в нових економічних умовах. Тому знання є не лише найважливішою передумовою свободи (в якій, як стверджував Д. Белл, втілене прагнення до пошуку власної ідентичності), але й джерелом влади над суспільством.

У Східній Європі ці процеси почалися з середини 1990-х років, коли в пострадянських державах відбувався швидкий процес розпаду індустріального соціалізму. Сьогодні за ступенем використання методів постіндустріальної економіки, нових стилів менеджменту, бізнесу й планування роботи великі міста держав Східної Європи майже не поступаються містам Західної Європи. Сприяє цьому наявність у цьому регіоні значних ринків для транснаціональних компаній, які не тільки прагнуть продавати в Східній Європі свої товари, а й інвестують у ці країни, поширюючи нові форми управління, маркетингу та економічних відносин загалом. Реклама цієї продукції на східноєвропейських ринках стала основною рушійною силою проникнення глобальної медіакультури (хоча це явище є неоднозначним – ми далі ще повернемося до складної взаємодії глобального й регіонального в сучасній медіакультурі). Складнішою є ситуація щодо трансформації суспільних відносин, становлення громадянського суспільства й появи нових форм демократії: тут кількість проблем є значно більшою, що зумовлено національними особливостями пострадянських країн і соціалістичним минулим.

Деякі автори ще у 1970-ті роки вважали зростання постіндустріальних тенденцій «глобальною революцією», яка не обмежиться технологічними інноваціями, економічними й технологічними аспектами становлення постіндустріального суспільства, а передбачає перехід до якісно нового стану всього суспільства; ця революція є найбільш значущою з усіх, які будь-коли переживало людство, й призведе до появи нових форм демократії, а також зміни соціальних ідентичностей, системи цінностей та нових форм культури (передовсім медіакультури), що також має важливе значення.

Появу нових форм культури неможливо зрозуміти без звернення до ідей постмодернізму як комплексної культурологічної та соціологічної доктрини, метою якої було теоретичне

осмислення особливостей економіки, культури і стилів життя доби постмодерну, що співвідносяться з постіндустріальною фазою розвитку та становленням «третинного» сектору економіки, орієнтованого на сферу послуг. Проблема епохи постмодерну присвячено значну кількість праць, серед яких можна виокремити дослідження Г. Бертенса щодо історії становлення концепцій постмодернізму, та С. Леша. Зокрема, останній приділив значну увагу змінам в ідентичності соціальних груп і проблемі комодифікації (перетворення продуктів культури на товар), що набуло особливого значення в добу постмодерну та глобалізації.

Поняття «постмодернізм» запропонував у 1939 році історик Арнольд Дж. Тойнбі, автор нової цивілізаційної теорії («Дослідження історії»). У другій половині XX ст. це поняття стали активно використовувати філософи й соціологи. Як відомо, найбільш завершеного філософського осмислення парадигма постмодерну набула в працях французьких інтелектуалів, насамперед Ж. Бодріяра й Ж.-Ф. Ліотара⁷, які створили основи постмодерністської психології, а також теорії мови й символічної репрезентації.

Підходи різних авторів до проблеми глобалізації можна поділити на *два типи*⁸. Один із них – *оптимістичний*, згідно з яким глобалізаційні процеси в економіці, масових комунікаціях та в інтеграції різних культур матимуть своїм наслідком ліквідацію більшої частини суперечностей сучасного суспільства. Інший підхід можна вважати *критичним*, згідно з яким глобалізаційні процеси породжують нові проблеми як у сфері економіки, так і у сфері масової комунікації. Насамперед це проблема поширення глобальної масової культури, яка веде до стандартизації масової свідомості на основі соціокультурних стереотипів, які почасти є неприйнятними для регіональних етнічних спільнот, що зберегли власні світоглядні традиції та звичаї.

Як відомо, теоретичні концепції модернізму не брали під сумнів реальність довколишнього світу – проблематичною була адекватність нашого сприйняття реальності та можливості засобів мистецтва й літератури відтворити цю реальність. З початком доби постмодерну ситуація принципово змінилася: проблематичним стає не спосіб сприйняття дійсності, а реальність самої дійсності, яка набуває все більшої полімодальності. У складному новому полімодальному світі гіперреальності та метавсесвіту індивід усе ще сам обирає для себе одну з багатьох реальностей, роблячи це або свідомо й довільно (що буває не дуже часто), або несвідомо, внаслідок маніпуляцій, які здійснюють над його свідомістю влада, політичні еліти й мас-медіа. Тож думка вже згаданого нами філософа Ж. Бодріяра, що через мас-медіа чиниться насильство над змістом, сьогодні вже не здається перебільшенням, хоча парадоксальний калейдоскоп образів сучасної медіакультури ще залишається засобом саморефлексії соціальної реальності початку нового тисячоліття.

Всі означені вище соціокультурні, інформаційно-комунікативні та економічні трансформації, що відбулися на межі епох, стали основою для формування нової, можливо, постнеокласичної доби, характерні ознаки якої лише починають формуватися у XXI ст.

Окрім виникнення нових форм соціального устрою й сервісної економіки, важливим аспектом становлення постіндустріального суспільства стає *криза характерної для масового суспільства традиційної (так званої «законослухняної») ідентичності*, на зміну якій приходить «протестна» ідентичність, часто деструктивна за своєю природою. Для такої ідентичності важливо за будь-яку ціну «не бути як усі», тому почасти вона сама по собі нічого не здатна створити, а може лише руйнувати. Але без проходження цієї визначальної стадії неможливе виникнення конструктивної креативної ідентичності, що створює нову культуру постіндустріального суспільства, у якій парадоксальним чином поєднуються високі технології та екологія, індивідуалізм і духовність, свобода і відповідальність. Сьогодні в контексті сучасної глобальної ери питання свободи не обмежується лише проблемою виживання й ідентичності, актуальним залишається також збереження загальних цивілізаційних цінностей людства.

⁷ Jean Baudrillard, *In the Shadow of the Silent Majorities or The End of the Social and Other Essays* (New York: Random House, 1983); *La Société de Consommation* (Paris, 1970); *L'Échange Symbolique et la Mort* (Paris, 1976); Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (Manchester: Manchester University Press, 1984).

⁸ Anthony King and Bertrand Schneider, *The First Global Revolution: A Report by the Council of the Club of Rome* (New York, 1991); Hamid Mowlana, *Global Communication in Transition: The End of Diversity?* (London, 1996).

Bibliography

- Baudrillard, Jean. *La Société de Consommation*. Paris, 1970.
- . *L'Échange Symbolique et la Mort*. Paris, 1976.
- . *In the Shadow of the Silent Majorities or The End of the Social and Other Essays*. New York: Random House, 1983.
- Bell, Daniel. "Notes on the Post-Industrial Society." *The Public Interest* (1967).
- . *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York, 1973.
- . *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York, 1976.
- . *Sociological Journeys: Essays 1960–1980*. London, 1980.
- . "The Third Technological Revolution and Its Possible Socio-Economic Consequences." *Dissent* 36, no. 2 (1989).
- Brzezinski, Zbigniew. *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era*. New York: Penguin, 1970.
- Crook, Stephen, Jan Pakulski, and Malcolm Waters. *Postmodernisation: Change in Advanced Society*. London, 1993.
- Galbraith, John. *The Good Society: The Human Agenda*. Boston, New York, 1996.
- Katz, Richard L. *The Information Society: An International Perspective*. New York, 1988.
- King, Anthony, and Bertrand Schneider. *The First Global Revolution: A Report by the Council of the Club of Rome*. New York, 1991.
- Lyotard, Jean-François. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press, 1984.
- Machlup, Fritz. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton: Princeton University Press, 1962.
- Masuda, Yoneji. *The Information Society as Post-Industrial Society*. New York, 1981.
- McLuhan, Marshall. *The Gutenberg Galaxy*. Toronto, 1962.
- . *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton, 1962.
- . *The Extensions of Man*. London, 1964.
- Mowlana, Hamid. *Global Communication in Transition: The End of Diversity?* London, 1996.
- Pakulski, Jan, and Malcolm Waters. *The Death of Class*. London, 1996.
- Porat, Marc Uri. *The Information Economy: Development and Measurement*. New York, 1978.
- Roszak, Theodore. *Making of the Counterculture*. New York: Harper Collins, 1969.
- . *Where the Wasteland Ends: Politics and Transcendence in Postindustrial Society*. New York: Doubleday, 1972.
- Stonier, Tom. *The Wealth of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy*. London, 1983.
- Toffler, Alvin. *The Third Wave*. New York: Harper, 1980.
- Touraine, Alain. *Critique de la Modernité*. Paris, 1992.

Olena Hrytsenko

National University of Kyiv-Mohyla Academy

ECONOMIC AND SOCIO-CULTURAL CHANGES AT THE EDGE OF ERAS: POST-INDUSTRIAL SOCIETY

Abstract

The article offers an analysis of the most famous scientific works of the 20th century (such as, C. Clark, J. Fourastié, D. Bell, T. Roszak, H.-M. McLuhan, T. Stonier, R. Katz, F. Webster, Z. Brzezinski, A. Toffler, A. Toynbee, J. Baudrillard, J.-F. Lyotard, etc.), related to the study of the key concepts of the information age, its objective foundations of development, which formed the main scientific, socio-political currents of the last century, opened perspectives for the development of modern political thought and possible ways of forming society in the 21st century. What happened at the end (or rather in the second half) of the 20th century, forcing even conservative skeptics to recognize the end of a long era of industrial development? The reasons for these processes, as shown by social and socio-political

processes, must be sought in the economy. In addition to the primary and secondary sectors of the economy, there has always been a tertiary sector related to the sphere of services. In the second half of the 20th century thanks to the development of technology, the importance of the tertiary, service sector of the economy began to grow steadily, which marked the end of the era of industrial society and the beginning of a new, post-industrial history. The consequence of this was the emergence of new forms of culture and the transformation of social relations. The concepts of “post-industrial society,” “information society,” and “information age” are often mentioned in journalistic texts of the mass media and scientific publications. However, if you set yourself the goal of understanding what a post-industrial society or the information revolution is, it will not be so easy. Different authors often put their own meaning into these concepts, thus turning their texts into what is called in psychoanalysis a flow of free associations. The intention to make certain corrections to the concept of “post-industrial society,” to outline the main trends and features of the postmodern era, and explore the potential consequences of its influence on various spheres of life of modern civilization, became the reason for the creation of this article.

Keywords: post-industrial society, information society, service economy, industrial production, global information industry, era of postmodernism.

Матеріал надійшов 20 листопада 2023 р.

Гриценко Олена Миколаївна – докторка політичних наук, професорка, професорка кафедри міжнародних відносин Національного університету «Киево-Могилянська академія»

Hrytsenko Olena – D.Sc. in Political Science, Professor, Professor of International Relations Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0000-0001-8339-9165

E-mail: olena.hrytsenko@ukma.edu.ua

Цитування (Чикаго: виноски і бібліографія):

Гриценко, Олена. «Економічні й соціокультурні зміни на межі епох: виклики постіндустріального суспільства». *Empirio* 1, № 1 (2024): 4–10. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.4-10>

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Hrytsenko, Olena. “Economic and Socio-cultural Changes at the Edge of Eras: Post-industrial Society.” *Empirio* 1, no. 1 (2024): 4–10. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.4-10> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)